

Kwaliteit vragenlijsten aan afgestudeerden niet onderzocht.

Prof. dr. de Groot verkondigt al jaren de stelling, dat kwaliteit moet blijken. In het onderwijs, zo zegt hij, gaat het uiteindelijk om de leereffecten. Het uiteindelijke resultaat van vier jaar hoger beroepsonderwijs, de afgestudeerde, neemt in deze visie uiteraard een centrale plaats in. Wie wil weten wat de kwaliteit van een opleiding is, kijken naar de kwaliteit van de afgestudeerden. Nu is er in de loop der jaren van diverse zijden kritiek geuit op de kwaliteitsopvatting van de Groot. Ook andere indicatoren als kwaliteit van de instroom, kwaliteit van de docent dienen in de beoordeling te worden opgenomen. Hoe het ook zij, niemand ontkent dat afgestudeerden een belangrijke graadmeter zijn voor de kwaliteit van een opleiding.

Kwaliteit van de afgestudeerde

Wat bedoelen we, als we het hebben over de kwaliteit van de afgestudeerde ? Is de afgestudeerde van hoog niveau, als deze snel een baan vindt ? Mogelijk, maar niet noodzakelijk. De vraag op de arbeidsmarkt naar het bewuste beroep kan zo groot zijn, dat elke afgestudeerde makkelijk aan werk komt. Omgekeerd zegt een hoog percentage werkloze afgestudeerden niet per se, dat er sprake is van gebrek aan kwaliteit. Naast dit soort objectieve gegevens over afgestudeerden interesseren ons ook (en misschien nog wel meer) subjectieve gegevens. Wat vindt men van onze afgestudeerden ? In de "300 vragen" van het basisdocument sectorale kwaliteitszorg van de HBO-Raad zijn onder de noemer aansluiting onderwijs^aarbeidsmarkt ook vragen opgenomen in deze richting.

Achternamiddag

Wie de zelfevaluaties die tot op heden zijn geschreven bekijkt, ontdekt dat studierichtingen uiterst creatief allerlei bronnen van informatie hebben aangeboord om gegevens over de kwaliteit van de afgestudeerden te verkrijgen. Soms worden stagebiedende instanties naar hun oordeel gevraagd. Soms de gecommiteerden. Informatie over het niveau van de afgestudeerden wordt ingewonnen bij bedrijven waar studenten afstudeeropdrachten verrichten. Een aantal studierichtingen bevraagt stelselmatig haar consultatiecommissie of begeleidingscommissie, waarin vertegenwoordigers van het werkveld zitting hebben. Een groeiend aantal studierichtingen onderhoudt het contact met haar eigen studenten door middel van een "kring van afgestudeerden", waarvoor regelmatig lezingen en andere reunie-achtige bijeenkomsten worden georganiseerd. Ook bij de leden van die kring wordt vaak mondeling de mening over hun oude opleiding gepeild. De informatie die op bovenstaande manieren wordt verkregen, kan een uiterst waardevolle signalerende functie hebben. Er doen zich echter situaties voor, waarin degelijker en diepgaander onderzoek nodig is. Bijvoorbeeld als onderdeel van een kwaliteitszorgcyclus, één keer in de zes jaar. Of als de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt voor een studierichting op een bepaald moment problematisch lijkt te zijn. Het is in dat geval uiteraard mogelijk als opleiding zelf een vragenlijst en procedure op te stellen. Te veel en te vaak gebeurt dat soort werk nog door HBO-docenten die met de beste bedoelingen op een achternamiddag bij elkaar rondom de tafel de ene vraag na de andere produceren en vervolgens in een vragenlijst opnemen. Maar zeker voor onderzoek, dat verder gaat

dan alleen signalering, verder dan het houden van een vinger aan de pols, moeten we af deze achternamiddag^acultuur.

Universitaire centra

Op het gebied van kwaliteitszorginstrumenten is bij onderwijskundige centra van universiteiten het een en ander ontwikkeld. De meeste universiteiten die zich , en steeds nadrukkelijker, als klant van het HBO presenteren, bieden als het gaat om onderzoek naar de kwaliteit van afgestudeerden een pakket van instrumenten aan. Het Centrum Onderzoek Wetenschappelijk Onderwijs Groningen (COWOG) heeft ervaring met vragenlijsten aan afgestudeerden, interviews met vertegenwoordigers van het werkveld en met consultatiecommissies. Het Instituut voor Onderwijskundige Dienstverlening (IOWO) uit Nijmegen beveelt minimaal vragenlijsten aan afgestudeerden en werkveld aan. Het Centrum voor Studies Hoger Onderwijs Beleid (CSHOB) van de Universiteit Twente pleit voor onderzoek naar de ervaringen en oordelen van afgestudeerden, oordelen van werkgevers en eventueel een onderzoek naar advertenties en sollicitatieprocedures. Bovendien is men daar van mening dat een onderzoek naar de kwaliteit van de afgestudeerden eigenlijk niet zou kunnen plaatsvinden, als niet eerst de doelstellingen en vooral eindtermen zijn geformuleerd.

Op een mogelijk onderzoek naar advertenties en sollicitaties ga ik in dit artikel niet verder in. Bij het CSHOB van de Universiteit Twente heeft men zelf ook twijfels bij de betrouwbaarheid van de gegevens die men op deze manier verkrijgt.

Methode

In dit artikel worden vier vragenlijsten aan afgestudeerden met elkaar vergeleken. Er wordt niet gestreefd naar een wetenschappelijk vergelijkend onderzoek. Noch naar volledigheid. Ik maakte een willekeurige selectie van instrumenten die door een aantal universiteiten als zodanig worden aangeboden. In de vergelijking is ook betrokken het HBO-monitorsysteem zoals dat onlangs van start is gegaan, onder verantwoordelijkheid van de HBO-Raad.

Elk instrument wordt beoordeeld op zeven punten. In de eerste plaats interesseert ons de vraag of het instrument wetenschappelijk onderzocht is, (of de validiteit en de betrouwbaarheid van het instrument is uitgetest).

Op de tweede plaats is gekeken in welke mate het instrument niet alleen is uitgetest in het wetenschappelijk onderwijs, maar ook in het HBO. Ook is bekeken in hoeverre het instrument door eigen inbreng gewijzigd kon worden (of dat van een standaardinstrument sprake was). Zo'n wijziging zou overigens de validiteit en betrouwbaarheid in gevaar kunnen brengen. Mede daarom wilde is gevraagd of de ingehuurde deskundigen signalen zouden afgeven als door anderen ingediende vragen(lijsten) slechte vragen bevatten. Gezien de behoefte aan subjectieve gegevens is gevraagd naar de mogelijkheid open vragen te stellen (en automatisch te verwerken). Bekeken is in hoeverre vergelijking van de gegevens met de resultaten van andere studierichtingen uit dezelfde sector, liefst landelijk mogelijk is. Tenslotte zijn de kosten vergeleken.

Twente

Een wetenschappelijk onderzoek naar de kwaliteit van het meetinstrument van de Universiteit van Twente is er niet. De vragenlijst is al wel meerdere malen in de universiteit gebruikt. In het HBO tweemaal: eenmaal in een studierichting uit de sociaal-agogische sector, eenmaal in

studierichting uit de educatieve sector. In het stramien dat uitgangspunt is voor een door de studierichting in overleg met de universiteit te ontwerpen vragenlijst worden aan de orde gesteld: contacten van de opleiding met afgestudeerden, jaar van begin en afronding van de studie, studiekeuze, vakkenpakket, vinden van werk, aanstellingen tot nu toe, werkloosheid, huidige aanstelling, werkzaamheden, oordelen over de studie en behoefte aan nascholing. Met name de eindtermen nemen in de vragenlijst een belangrijke plaats in. Het instrument kan op verzoek van de studierichting worden aangepast aan de plaatselijke wensen. Maar niet ten koste van alles. Als de onderzoeker een vraag aantreft die hij slecht vindt, zal hij dit melden. Controle vindt altijd plaats. Of de universiteit een vragenlijst met slechte vragen ook werkelijk zou weigeren af te nemen, is me niet duidelijk geworden. Open vragen kunnen aan de vragenlijst worden toegevoegd. De antwoorden op deze vragen krijgen een code en met behulp van die code kunnen de antwoorden op open vragen ook automatisch en statistisch worden verwerkt. De kosten bedragen, bij een vragenlijst onder 200 afgestudeerden 38 uur, inclusief kopiëren en versturen, a raison van 87.50 per uur, te samen 3325,-.

(De prijs neemt overigens af, naarmate de opdracht groter is).

Nijmegen

Het IOWO van de Universiteit van Nijmegen heeft op dit moment twee vragenlijsten voor afgestudeerden. De ene is ontworpen voor intern gebruik bij faculteiten van de eigen universiteit, "de algemene vragenlijst afgestudeerden". Deze lijst gaat onder meer in op gegevens over de studieloopbaan van de student, op werkloosheid c.q inhoud van de huidige baan en op de aansluiting van de genoten opleiding bij de huidige functie.

De tweede vragenlijst is ontworpen voor de afdeling Autotechniek van de Technische Faculteit van de Hogeschool Gelderland. Dit instrument is in belangrijke mate ontleend aan een model van het COWOG uit Groningen, dat in opdracht van de HBO-Raad bij wijze van pilot is ontwikkeld. De IOWO-vragenlijst bevat als onderdelen: achtergrondgegevens, de opleiding, de arbeidsmarkt, het beroep, kenmerken van de functie, een gedetailleerde vraag naar het belang van de vak^a/kennisgebieden en de vaardigheden die met het beroep samenhangen en tenslotte een aantal vragen naar na^c en bijscholingsbehoefte. Met name de gedetailleerdheid van de vragen over de waarde van de opgedane kennis en vaardigheden valt op. Deze vragen zijn nadrukkelijk gericht op disciplines, minder op eindtermen van de opleiding in haar geheel. Naast de HTS-autotechniek is het instrument ook gebruikt bij een studierichting werktuigbouwkunde.

Er is geen wetenschappelijk onderzoek naar validiteit en betrouwbaarheid van beide Nijmeegse instrumenten.

De instrumenten kunnen op verzoek van een studierichting worden aangepast aan de plaatselijke wensen. Open vragen kunnen aan de vragenlijst worden toegevoegd. Verwerking daarvan geschiedt door opsomming van de gegeven antwoorden in een bijlage bij de resultaten.

De kwaliteit van de vragen wordt door het IOWO gecontroleerd. Overigens is dat in tegenspraak met geluiden die je hoort over het evaluatiesysteem van het IOWO (het IOWO-DOE-systeem). Er wordt in het HBO geklaagd over de vermeende willekeur, waarmee het IOWO evaluatievragen die door studierichtingen worden aangeleverd zonder enige vorm van kritiek opneemt. Alsof de universiteit zich ervoor leent om automatische verwerking van computervelletjes te doen.

De prijs van de constructie en het gebruik van een vragenlijst aan afgestudeerden bedraagt volgens een (zeer ruwe) schatting 80 uur. Als we

dit omrekenen op basis van de opgegeven 150,00 per uur komen we op een bedrag van 12.000 gulden uit.

HBO-monitor

De vierde vragenlijst is ontwikkeld door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Rijksuniversiteit Limburg in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie te Amsterdam. Het betreft de vragenlijsten die op dit moment onder 16.000 afgestudeerden van 50 hogescholen worden verspreid als onderdeel van het HBO-monitorproject. Per sector is een andere vragenlijst ontwikkeld. Gevraagd wordt onder meer naar opleiding en ervaring, de situatie na het verlaten van de HBO-opleiding, huidige werkkring, aansluiting opleidingsberoep. Ook in deze vragenlijst staan gedetailleerde vragen in hoeverre de kennis en vaardigheden uit de opleiding van belang zijn voor een goede beroepsuitoefening van de huidige functie en of er in de opleiding meer aandacht aan moet worden besteed. Overeenkomstig de vragenlijst van het COWOG. Bij HBO-monitor zijn die vragen per sector helaas niet toegespitst op de specifieke studierichting of sector.

Interessant bij HBO-monitor is, dat vergelijking van de resultaten tussen opleidingen mogelijk is gemaakt. Als de meerderheid van de afgestudeerden van andere opleidingen uit dezelfde sector in Nederland wel een baan vindt en die van uw opleiding niet, is dat een signaal dat u serieus zou moeten nemen. HBO-monitor is het enige instrument dat die mogelijkheid biedt, dankzij de opzet enerzijds, de brede deelname door HBO-studierichtingen anderzijds. Daar staat tegenover dat het niet mogelijk is zelf vragen toe te voegen, ook geen open vragen. Ook van de HBO-monitorvragenlijsten is geen onderzoek naar validiteit en betrouwbaarheid bekend. De prijs bedraagt veertien gulden per deelnemende student, bij 200 studenten dus fl. 2800,00.

Conclusies

Samengevat kan worden gesteld dat HBO-monitor het goedkoopste in dit artikel onderzochte instrument is en bovendien het enige instrument, dat vergelijking van de eigen situatie met die in de rest van het land mogelijk maakt. Daarvoor levert u wel in, dat u invloed kunt uitoefenen op de vragen die worden gesteld. Er is sprake van een standaardlijst per sector, die ten aanzien van kennis en vaardigheden, waarover de afgestudeerde een oordeel wordt gevraagd, niet gedifferentieerd is. Voor wie meer invloed wil op de vragen en specifiek gericht op de eigen studierichting kan terecht bij het CSHOB. De Twentse vragenlijst legt de nadruk op de (eigen) eindtermen, bovendien is kwantitatieve verwerking van open vragen. De prijs is, uitgaande van 200 te onderzoeken afgestudeerden iets hoger.

De vragenlijst van het COWOG, zoals die ook in enigszins gewijzigde vorm door het IOWO wordt gebruikt is eveneens aan te passen aan de specifieke wensen van de studierichting en het voordeel dat ze het meest is toegepast in het HBO. Het IOWO steekt meer dan tweemaal zoveel uren in de productie van de vragenlijst, maar is ook veel duurder.

In het algemeen zouden de universiteiten zich meer op de methodologische ondersteuning dienen te richten. Opvallend in dit verband is de methodenstrijd die gevoerd wordt. De vertegenwoordiger van de Universiteit van Twente is van mening dat de vijfpuntsschaal die door het IOWO veel wordt gebruikt belangrijke nadelen heeft ten opzichte van de

11-puntsschaal (0 tot en met 10) die in Twente veelvuldig wordt gebruikt. Het ontbreken van een 0 in de schaal van Nijmegen zou zelfs methodologisch onverantwoord zijn. Methodologisch onderzoek naar de validiteit en betrouwbaarheid van gebruikte meetinstrumenten en procedures zou dergelijke discussie overbodig maken. Daarmee kan tevens een punt worden gezet achter bovengenoemde achternamiddagcultuur, voor zover die in het HBO nog voorkomt. De onderwijskundige centra van de universiteiten tenslotte zouden zich ondanks het geldelijke gewin op korte termijn kritischer op moeten stellen tegenover mogelijke opdrachten uit het HBO.

Everard van Kemenade